

Kurucusu:
Dr. Mehmet Ali UZ

Yayın Kurulu:
Dr. Mehmet Ali UZ
Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU
Hasan YAŞAR
Ahmet ÇELİK
Ali IŞIK
Av. Serdar CEYLAN

CİLT: 24 • SAYI: 23
15 Ekim 2025 ÇARŞAMBA



KADEMİK

Sayfalar

Merhaba

f /akademiksayfalar

www.merhabahaber.com

TÜRKİYE'DEKİ MEVLEVİHANELER HAKKINDA GÜNCEL BİLGİLER - 2

Mahmut Dede Zaviyesi (Konya):

Konya'da yaz-kış sürekli kalınan tekkelerden başka Mevlevilerin şehir merkezine çok yakın yerlerde yaz aylarında kaldıkları geniş bahçeleri bulunan ve Dede Bahçesi denilen zaviyeleri de vardı. Bunlardan biri de Mahmet Dede Bahçesi'ydi. Mahmut Dede Zaviyesi, Topraklık Mahallesi'nde bulunuyordu. Zaviye, Hacı Süleyman oğlu Hacı Mustafa tarafından Mevlevi şeyhi Üveys Dede oğlu Mahmut Dede (ö. 1557) adına 1540 yılında yaptırılmıştır. 1540 tarihli vakfiyesine göre geniş bir bahçe içinde olup dervişlerin kalacağı evlerle kütüphanesi bulunan zaviye Mevlevilere tahsis edilmiştir. Zaviyeye kayıtlı dervişler mübarek günlerde burada toplanır, vakfiyede bulunan şartlar çerçevesinde yiyip içerler ve ayinlerini icra ederlerdi. Zaviyenin bahçesi 19. yüzyılın sonlarında küçülmüştür çünkü 1886 yılında Mahmut Dede Bahçe-



Ahmet KUŞ

si'nin bir kısmı ile bitişiğindeki Pir Esat Vakfı'na ait yere ulema-dan Alanyalı Hüseyin Efendi oğlu Ziyaeddin Efendi mescit, ders-hane, 12 hücre ve ahırdan meydana gelen ve Ziyaiye adı verilen med-reseyi inşa ettirmiştir. Mahmut Dede Zaviyesi'ne ait alan, batısındaki Celaliye Vakfı olan bahçeyle birlikte 1990'lı yıllarda Hayra Hizmet Vakfı'nın mülkiyetine geçmiş; burada Celaliye Kur'an Kursu yapılmış; bu bina 15 Temmuz 2016'dan önce Özel Güventaş Fen Lisesi, günümüzde ise Hacıveyiszade Fen ve Sosyal Bilimler Anadolu İmam Hatip Lisesi olmuştur. İçinde Mahmut Dede ile İynel Dede'nin mezarları bulunan kerpiç ve karamer örtülü türbe yakın zamana kadar ayakta idi. Harabe hâlindeki Mahmut Dede Türbesi 1990'lı yıllarda yıktırılarak yeri belli olacak şekilde Hayra Hizmet Vakfı tarafından duvarla çevrilmiştir. Osmanlı Dönemi'nde Mevlevi tekkelerinin çoğunda bir kütüphane bulunuyordu. Mahmut Dede Zaviyesi'nin de kütüphanesi vardı. Vakfiyesine göre kütüp-

Merhaba
Akademik Sayfalar

hane olarak bir bina inşa edilmiş ve buraya konmak üzere kitaplar vakfedilmiştir. Tekke ve zaviyeler kapatıldıktan sonra kütüphanede bulunan kitaplar Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi'ne nakledilmiştir. Türbenin çevresinde küçük bir mezarlık bulunuyordu. Bu mezarlığa Mahmut Dede'ye müntesip Mevlevi dervişleri defnedilmiştir. Zaviyenin yeri Cumhuriyet Dönemi'nde şahısların eline geçmiş ve mezarlık 1950'li yıllarda ortadan kaldırılmıştır.⁽²⁴⁾ Mahmut Dede ve İynel Dede'nin orijinal mezar taşları günümüzde Karatay Medresesi Çini Eserler Müzesi'nde sergilenmektedir. Mahmut Dede Zaviyesi'ni 2005 yılında yayımlanan "Türkiye Mevlevihaneleri Fotoğraf Albümü"ne almamıştık. Aslında küçük bir bölümü dahi günümüze ulaşan her mevlevihaneyi kitabımıza alma-

lıydık ama bazen bu tür hatalar ya da eksiklikler olabiliyor.

Maraş Mevlevihanesi:

Maraş Mevlevihanesi, Kapalı Çarşı'nın yan tarafında bugün Saatçiler Pasajı'nın bulunduğu alanda yer alıyordu. Mevlevihane, Dulkadiroğlu Beylerinden Alaüddöle Bey'in zaviye olarak yaptırıp vakfettiği Yum Dede Tekkesi'nde hizmete açılmıştır. Zaviyenin mevlevihaneye çevrilmesinden sonra tekkenin gelirleri mevlevihaneye devredilmiştir. Mevlevihane, Maraş'ın kurtuluş mücadelesi sırasında 1920 yılında Fransız askerleri tarafından yakılmış ve arsası 1941 yılında Vakıflar İdaresi tarafından satılmıştır. Arsa yeni sahipleri tarafından köy garajına dönüştürülmüştür. 1965 yılında mevlevihane arsası üzerine dükkânlar inşa edilmiş ve burada Manifaturacılar Çarşısı açılmıştır. Mevlevihaneden günü-

(24) Yusuf Küçükdağ, Konya'nın Kırk Tekkesi, Konya Büyükşehir Belediyesi, Konya, 2014, s.81-83.



müze sadece 1985 yılında yapılan Yum Baba Türbesi ulaşmıştır. Sultan II. Abdülhamid'in tuğrası bulunan mevlevihanenin onarım kitabesi 1938 yılında şehir merkezinde yer alan Çukuroba Camii'ndeki kapalı bir mekânın duvarına monte edilmiştir.⁽²⁵⁾ Kahramanmaraş'ta yaşayan bazı aydın, gazeteci ve yazarlar muhtelif dönemlerde yazdıkları yazılarda mevlevihanenin yeniden ihya edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Marmaris Mevlevihanesi (Muğla):

Marmaris Mevlevihanesi'nin kalıntıları Sarıana Mahallesi'nde kaleye yakın bir yerde bulunmaktadır. 16. yüzyılda kurulan mevlevihanenin son şeklini Sultan II. Mahmud zamanında, 1836 yılında aldığı kabul edilmektedir. Hakkında yeterli bilgi bulunmayan mevlevihanedan geriye pek fazla bir şey kalmamıştır. Günümüzde mevlevihanenin yerinde Sarı Ana Camii ve Türbesi, su kuyusu ile hamuşan bulunmaktadır. Cami ve türbe 1986 yılında inşa edilmiştir. Yeni yapılan türbe üzerinde bulunan onarım kitabesinde mevlevihanenin adı Haşim Dede Tekkesi olarak geçmektedir. Haşim Dede hakkında da yeterli bilgi yoktur. Kitabede Sultan II. Mahmud'un "Mahmud Han bin Abdülhamid el muzaffer daima" yazılarının kaydedildiği tuğra ile "Adli" mahlası dikkat çekmektedir. Tuğranın altında "Tekkeyi Haşim Dede oldu zamanında küşad / Eyleyüb inşasına himmet

sırrı cennet mekân / Marmaris halkı dün dün o şah-ı ekremi / Ağlayub rahmetle yâd itse sezadır her zaman / Yazdı Safvet de düğâh akar idüb tarihini / Mevlevi dergâhı yaptı lütf idüb Mahmud Han" mısraları yazılıdır. Haşim Dede Tekkesi'nin yapım tarihi bu mısraların altına rakamla 52 yani hicri 1252 olarak yazılmıştır. Tekke 1836 yılında Sultan II. Mahmud'un hükümdarlığının son dönemlerinde yapılmıştır. Sarı Ana Türbesi'nin giriş kapısının üstünde bir Mevlevi sikkesi ve "Ya Hazreti Mevlâna" yazısı da bulunmaktadır.⁽²⁶⁾ Burada daha önce Marmaris Mevlevihanesi'nin yer aldığına dair herhangi bir bilgilendirme yazısı bulunmamaktadır. Uygun bir yere kitabenin tercümesinin de yer alacağı bir tabela asılırsa en azından Mevlevi tekkesinin hatırası yaşatılmış olur.

Menteşe (Muğla) Mevlevihanesi: Camii Kebir Mahallesi'nde bulunan Mentеше (Muğla) Mevlevihanesi, Salih Hüdayi Dede'nin himmetleriyle 1450'li yıllarda kurulmuştur. Hüdayi Dede 1480 yılında vefat edince, dergâh hamuşanında medfun bulunan Seyyid Kemaleddin'in ayak ucuna defnedilmiştir. İbrahim Şahidi'den önce Mentеше (Muğla) Mevlevi geleneğiyle ilgili fazla bir bilgi ve belge bulunmasa da babası Hüdayi Dede'nin Mesnevi okuttuğu ve oğluna Farsça öğrettiği; İbrahim Şahidi'nin tefsir okuyup feyz aldığı ve Vakıf köyü imamının Mevlevi Fenayî olduğu bilgilerinden hareketle, bu sufi geleneğinin İbra-

(25) Feyzan Göher Vural, "Maraş Mevlevihanesi ve Mevlevi Müziği", Uluslararası Selçuklu Döneminde Maraş Sempozyumu, Kahramanmaraş, 2017, c.1, s.202-209.

(26) Mehmet Tütüncü, "Marmaris'teki Osmanlı Eserleri Üzerine Bazı Notlar", Düşünce ve Tarih, sayı:25, Ekim 2016, s.24-31.

him Şahidî'den önce de yörede mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Menteşe (Muğla) Mevlevi geleneğinin en önemli ismi Salih Hüdayi Dede'nin oğlu İbrahim Şahidî'dir ve bu dergâh asıl ününü Şahidî Dede'yle kazanmıştır. Menteşe'de Mevlevilik 16. yüzyılda Şahidî Dede'yle büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Dergâhtaki öğreticiliğinin yanı sıra telif ettiği kitaplarıyla da Menteşe'nin ve genel olarak da Türk kültürünün gelişmesine önemli katkılarda bulunan Şahidî Dede tasavvuf geleneğinin yanında edebiyat tarihi içinde de önemli bir şahsiyet olarak yer almıştır.⁽²⁷⁾ Mevlevihane günümüzde cami olarak kullanılmaktadır. Yapı hâlen semahane formunu korumaktadır. Cami, adını mevlevihanenin şeyhi İbrahim Şahidî'den almıştır. İbrahim Şahidî Dede ve babası Salih Hüdayi'nin mezarları caminin avlusundaki türbede ve Şeyh Seyyid Kemaleddin'nin mezarı ise hamuşanda yer almaktadır. Hacı Osman Ağa'nın 1848 yılında yaptırdığı onarıma dair kitabe caminin giriş kapısının üzerinde bulunmaktadır.

Mevlâna Dergâhı (Âsitâne-i Aliyye):

Mevlâna Dergâhı teşekkül, teşkilat ve misyon itibarıyla Mevlevîliğin âsitânesidir. Mevlâna Celaleddin Rumî'nin babası Bahaeddin Veled 1231 yılında vefat edince şu anda dergâhın bulunduğu alandaki Gül Bahçesi'ne defnedilmiştir. Bu mütevazı mezar Mevlâna Mamuresi'nin ilk yapısını teşkil etmektedir. Mevlâna Cela-

leddin Rumî 1273 yılında vefat edince babasının başucuna defnedilmiştir. Daha sonra oğlu Sultan Veled'in de onaylamasıyla bu iki mezarın üzerine bir türbe yaptırılmıştır. Günümüzde türbenin "Kubbe-i Hadra" diye anılmasını sağlayan yeşil çinilerle kaplı dilimli gövde, ilk türbenin üzerine 1396 yılında Karamanoğlu Ali Bey tarafından yaptırılmıştır. Sonraki yıllarda Mevlâna'nın vefat eden yakınları, dostları ve müntesipleri de bu türbenin yanına defnedilmiştir. Karamanoğlu ve Osmanlı dönemlerinde türbenin etrafına yapılan ilavelerle burası büyük bir külliye hâline dönüşmüştür. Farklı şehirlere tesis edilen Mevlevi tekke ve zaviyeleri buradan yönetilmiştir. "Âsitâne-i Aliyye" adıyla da bilinen dergâh günümüzde türbe, mescit, meydan-ı şerif, semahane, derviş hücreleri, matbah, çelebi dairesi, misafirhane, tilavet odası, kütüphane, avlu, hamuşan, şadırvan, şebi arûs havuzu, selsebil ve avluda bulunan türbelerden oluşmaktadır. Türbe Hamamı, Sultan Selim İmareti, muvakkithane ve Sultan Veled Medresesi ise günümüze ulaşmamıştır. Tekke ve zaviyeler kapatılınca Mevlâna Dergâhı da kapatılmış ve 1927 yılında Âsâr-ı Atika Müzesi olarak ziyarete açılmıştır. Yapıldığı günden bu yana dergâh bünyesinde bulunan yapılarda farklı dönemlerde çok sayıda onarım yapılmıştır. 2013 yılında Tahir Ak-yürek'in Konya Büyükşehir Belediye Başkanlığı döneminde dergâhın avlusundaki mermer kaplamalar sökülerek zemindeki su sızıntısının kaynağı tespit edilmeye çalışılmış ve zemin kaplamaları tamamen yenilenmiştir.

(27) Namık Açıkgoz, "Muğla'da Mevlevilik ve Şahidî", Mevlâna Mesnevi, Mevlevihaneler Sempozyumu, Mayıs 2006, s.85-90.

Mart 2014 tarihinde dergâh içerisindeki mescit bölümü yeniden düzenlenerek ibadete açılmıştır. 2014 yılının sonunda Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun talimatıyla Mevlâna Müzesi girişleri ücretsiz hâle dönüştürülmüştür. 2017 yılında yine Tahir Akyürek'in Konya Büyükşehir Belediye Başkanlığı döneminde Gül Bahçesi, ilave müze binası yapımı için kazılınca tarihî mezarlar çıkmış ve bir süre sonra proje iptal edilmiştir. Türbenin çini kaplamalarında

yer yer dökülmeler olduğu için 2020-2021 yıllarında Akkanat Eğitim ve Sağlık Vakfı'nın destekleriyle Kubbe-i Hadra'nın üzerindeki çiniler tamamen sökülerek türbe turkuaz çinilerle kaplanmıştır. Yenilenen çinilerin açılıştan kısa süre sonra yer yer dökülmesi üzerine 2022 yılının baharında kubbenin etrafına yeniden iskele kurularak dökülen çiniler onarılmıştır.



Mevlâna Dergâhı (Âsitâne-i Aliyye)

Niğde Mevlevihanesi:

Niğde Mevlevihanesi, Yenice Mahallesi Kemal Ümmî Sokağında bulunmaktadır. Kuruluş itibarıyla erken dönem Mevlevi tekkelerinden biri olan Niğde Mevlevihanesi veya daha sonraki adıyla Kemal Ümmî Mevlevi Dergâhı, Anadolu'da kurulan birçok mevlevihane gibi Mevlâna'nın torunlarından Ulu Arif Çelebi zamanında tesis edilmiştir. Ulu Arif Çelebi, Niğde'ye ilk gidişinde Nasûhiddin Sebbag'ı halife olarak bırakmıştır. Nasûhiddin Sebbag'ın gayretiyle Niğde'de büyük bir Mevlevi topluluğu meydana gelmiştir. 14. yüzyılda yaşayan

Nasûhiddin Sebbag'ın ne zaman vefat ettiği ve ondan sonra mevlevihaneye kimin postnişin olduğu hakkında şimdilik bir bilgi bulunmamaktadır. Mevlevihane-den günümüze sadece semahane, Kemal Ümmî Türbesi ve hamuşan ulaşmıştır. Hamuşanda Ziya Bey, Alaybeyzade Hasan ve Nuri Dede'nin babası Kayserili Süleyman Efendi gibi bazı Mevlevilerin mezarları bulunmaktadır. Semahanenin bitişiğinde bulunan türbe kesme taştan inşa edilmiş olup kare planlıdır. Türbenin üstü kubbeyeyle örtülmüştür. Türbede medfun olduğuna inanılan divan şairi Kemal Ümmî 1475 yılında vefat etmiştir. Bazı kaynaklarda



Kemal Ümmî'nin Manisa'da vefat ettiği ve oraya defnedildiği yazmaktadır. Mevlevihanenin son şeyhi ise Hüsameddin Dede'dir. Hüsameddin Dede, geniş bir bahçeye sahip olduğu bilinen mevlevihanenin arsa tapusunu tekkelelerin kapatılmasından sonra üzerine almış ve daha sonra bu bahçeye varisleri tarafından bazı binalar yapılmıştır. Bu binaların duvar diplerinde hâlâ mezarlar bulunmaktadır. Ayrıca mevlevihanenin hâlen mevcut olan cümle kapısı bahçe içerisine yapılmış iki apartmanın arasındadır.⁽²⁸⁾ Mevleviha-

ne günümüzde Torbalı Kemal Ümmî Kız Kur'an Kursu olarak hizmet vermektedir.

Piri Mehmet Paşa Zaviyesi (Konya):

Safeviye karşı Osmanlı devlet siyasetini belirlemede öncülük yapan Veziriazam Piri Mehmet Paşa, Halveti ve Mevlevi tarikatları için İstanbul ve Konya'da tekeler yaptırmıştır. Bunlardan biri de Konya'da Mevlevilere tahsis edilen Piri Mehmet Paşa Zaviyesi'dir. Zaviyede cami, medrese, türbeler, matbah, derviş hücreleri, şeyh evi, hamam, mektep, şa-

(28) Sezai Küçük, "Niğde Mevlevihanesi ve Son Şeyhi Hüsameddin Dede", Tasavvuf, sayı:14, Ankara 2005, s.331-346.



Saruhan (Manisa) Mevlevihanesi

dırvan, bahçe, çeşme, kiler, odunluk ve ahır bulunuyordu. Bu bölümlerden sadece cami, derviş hücreleri, hamam, çeşme ve türbeler günümüze ulaşmıştır. Mescit, inşa kitabesine göre 1524 yılında yapılmıştır. Zaviyede iki adet türbe bulunmaktadır. Caminin bitişiğinde yer alan ehramî türbe Emir Siyavuş'a ait olup 13. yüzyılın son çeyreğinde yapıldığı tahmin edilmektedir. Minarenin bitişiğinde yer alan kubbeli türbenin kime ait olduğu bilinmemektedir. Matbah ise yol açılırken yıkılmıştır. Caminin kuzeyinde bulunan derviş hücreleri 1996 yılında Hayra Hizmet Vakfı tarafından restore ettirilmiştir. Derviş hücreleri günümüzde Dereli Kemal Baharatçısı tarafından kullanılmaktadır. Zaviyenin secade şeyhine mesken olmak üzere vakfedilen ev, kubbeli türbenin yanında yer alıyordu. Cumbalı bir Konya evi olan şeyh evi belediye tarafından yıktırılarak arsası üzerinden yol geçirilmiştir. Siyavuş Türbesi'nin çapraz karşısında bulunan çeşme ise 1590 yılında yapılmıştır. Mevlevî şeyhlerinden Bedeloğlu Sinaneddin Sinan zaviyenin ilk seccade şeyhidir.⁽²⁹⁾ Piri Mehmet Paşa Zaviyesi 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar muhafaza edilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında bazı bölümlerin işlevini kaybetmesi üzerine mescit ve türbeler dışındaki bölümler ya satış yoluyla elden çıkarılmış ya da yol açma ve çevre düzenlemeleri bahane edilerek ortadan kaldırılmıştır.

Saruhan (Manisa) Mevlevihanesi:

Ağustos 2005 tarihinde "Türkiye Mevlevihaneleri Fotoğraf Albümü ve Belgeseli"nin çekimlerini yaparken Saruhan (Manisa) Mevlevihanesi'nde restorasyon çalışmaları devam ediyordu. Spil Dağı eteğinde bulunan Saruhan Mevlevihanesi, Saruhan Bey'in torunu İshak Çelebi tarafından 770/1368 yılında yaptırılmıştır. 17. yüzyılda mevlevihanede mescit, kubbeli semahane, mutrip yeri, alt katta bir şeyh odası, altı derviş hücresi, güneydoğusunda ocaklı matbah, doğusunda kiler ve dışarıda kiremit örtülü teras bulunuyordu. Mevlevihane 1870 yılından önce kendi hâline terk edilmiş ve şehir merkezinin yakınına yeni bir mevlevihane inşa edilmiştir. Çok harap bir durumda olan eski mevlevihane 1961-1962 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restorasyona alınmış, çeşitli aralıklarla sürdürülen ve 1982 yılında tamamlanan bu restorasyon çalışmalarında yıkılmış olan beden duvarları, orta kubbe, diğer tavan kısımları ile son cemaat yerinin örtüsü ve direkleri yapılmıştır. Mevlevihane 1983-1992 yılları arasında Manisa Müzesi İslâmî Mezar Taşları ve Kitabeler Seksiyonu olarak kullanılmış, daha sonra Celal Bayar Üniversitesi'nin bir kitaplığı ve tarih araştırmaları bölümü olarak hizmete girmiştir.

Bütün asitane-imaret mimari fonksiyonları bir çatı altında icra edildiği için mevlevihane büyüyünce bu plan şeması bir asitane için yetersiz kaldığından 1870 yılında terkedilip şehrin içinde Ali

(29) Yusuf Küçükdag, "Piri Mehmet Paşa Zaviyesi Vakıfları", KTO Konya Kitabı XVIII, Konya 2021, s.273-282.



Şems-i Tebrizi Zaviyesi (Konya)

Bey Camii'nin yanında yeni bir mevlvihane inşa edilmiştir. 19. yüzyılda yapılan mevlvihanelerin mimari anlayışını yansıtan yeni mevlvihanede bir avlu etrafında tecrid edilmiş semahane, türbe, matbah, dedegân hücreleri ve haremlik-selamlık bölümleri vardı. 1933 yılında Vakıflar İdaresi mevlvihaneyi satmış ve alan kişi matbah dışındaki bütün bölümleri yıktırmıştır. Manzumeden 2000 yılına kalanlar sadece arka giriş, matbah, havuz, semahanenin duvar kalıntılarından ibaretti. Daha sonraki yıllarda belediye mevlvihanenin kalıntılarını yıkarak arsasını park hâline getirmiştir.⁽³⁰⁾ Hâlen Celal Bayar Üniversitesi Manisa ve Yöresi Türk Tarihini ve Kültürünü Uygulama ve Araştırma Merkezi ta-

rafından müze-kültür merkezi olarak kullanılan Spil Dağı eteklerindeki Saruhan (Manisa) Mevlvihanesi'nde Mevlevi kültürünü yansıtan eşyalar sergilenmektedir. Mevlvihanede Mesnevi sohbetleri, tasavvuf müziği konserleri, konferanslar, sergiler, atölye çalışmaları gibi kültür-sanat faaliyetleri düzenlenmektedir.

Sultanönü (Eskişehir) Mevlevihanesi:

Sultanönü (Eskişehir) Mevlvihanesi, Odunpazarı semti Paşa Mahallesi'nde bulunan Kurşunlu Külliyesi içerisinde yer almaktadır. Eskişehir'de Mevleviliğin kurumsal olarak başlangıç tarihi 16. yüzyılda Osmanlı Dönemi'ne rast gelmektedir. Mevlvihanenin faaliyette bulunduğu mekân da Osmanlı Devleti vezirlerinden

(30) Barihüda Tanrıkorur, "Manisa Mevlvihanesi", TDV İslam Ansiklopedisi, c.28, Ankara, 2003, s.1-3.

Çoban Mustafa Paşa tarafından tesis edilmiştir. Kurşunlu Külliyesi cami, şadırvan, zaviye, talimhane, düşkünler evi, imaret, mevlevi şeyhlerine ait türbe, matbah ve iki kervansaraydan oluşmaktadır. Semahanenin doğu tarafında yedi tane mezar bulunmaktadır. Bu mezarlar Mevlevi şeyhi Hacı Hasan Dede ile onun babası ve bazı aile fertlerine aittir. Mevlevihane, Tekke ve Zaviyelerin Kapatılmasına Dair Kanunun yürürlüğe girdiği tarihe kadar faaliyetlerini sürdürmüştür.⁽³¹⁾ Vaktiyle bir mevlevihane olarak kullanılan külliye de buranın bir mevlevihane olduğuna dair bir ibare bulunmamaktadır. Derviş hücreleri hediyeelik eşya satılan dükkânlara dönüştürülmüştür. Ayrıca külliye'nin bazı bölümleri de Cam Sanatları Müzesi ve Lüle Taşı Müzesi olarak hizmet vermektedir. Kanaatimizce külliye Mevlevi kültürünü yansıtabilecek şekilde vakfiyesindeki şartlara uygun olarak kullanılırsa daha uygun olur.

Şems-i Tebrizî Zaviyesi (Konya):

Mevlevilikte Şems-i Tebrizî Zaviyesi "Makam-ı Şems" diye adlandırılmış ve önemli bir ziyaretgâh olarak kabul edilmiştir. Mevleviler asırlarca bir gelenek olarak Mevlâna Dergâhı'ndan önce Şems-i Tebrizî Türbesi'ni ziyaret etmişlerdir. Şems-i Tebrizî Zaviyesi'nde şeyh olanlara "Şems dedesi" adı verilmiştir. Zaviyenin semahanesi iki amaçla kullanılmıştır.

Mevlâna Dergâhı'nda yetişen yeni semazenlerin mübtedî mukabelesi burada icra edilmiştir. Dergâhın mukabele gününde (cuma) mukabeleden birkaç saat önce ziyaretçi olmadan ve nisbeten kısa selâmlarla icra edilen bu mukabele'nin sonunda yeni semazen, Şems dedesi ve diğer semazenlerle görüşür, ardından sema dedesine, öbür dedelere, şeyhe ve matbah canlarına hediyeler verirdi. Semahane diğer zamanlarda mescit ve derişlerin toplantı yeri olarak kullanılmıştır. Tekke ve zaviyeler kapatıldığı zaman Şems-i Tebrizî Zaviyesi bir mezarlıkla çevrili olup türbenin kuzeybatısındaki avlu etrafında Şems dedesi ve ailesi için bir harem dairesi, misafirler için dört hücreli ve salonlu daireden oluşan bir kerpiç manzume bulunuyordu. Avlu içinde de 1913 ve 1924 tarihli kitabe taşları olan bir şadırvan harabesiyle ağzında sekiz köşeli bilezik bulunan bir Selçuklu kuyusu vardı. Ancak günümüzde bu eserlerden hiçbirisi mevcut değildir. Zaviyenin türbe-semahane ana ünitesi günümüzde cami ve ziyaretgâh olarak kullanılmaktadır. Kitabesi ve vakfiyesi bulunmadığı için zaviyenin ilk defa kimin tarafından ve ne zaman yaptırıldığı bilinmemektedir.⁽³²⁾ 1944 yılına kadar defin yapılan mezarlık 26 Nisan 1944 tarihinde Konya Belediyesi tarafından yol yapılmak için kaldırılmıştır. Zaviye son olarak 2018-2020 yılları arasında Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından restore edilmiştir. Bu restorasyon sırasında son cemaat yerindeki camekânlı bölümler kaldırılıp aslına uygun

(31) Hasan Hüseyin Adalıoğlu, "Eskişehir Mevlevihanesi", Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında Mevlâna ve Mevlevilik Sempozyumu Bildirileri, SÜMAM Yayınları, Konya, 2007, s.241-258.

(32) Barihüda Tanrıkorur, "Şems-i Tebrizî Zaviyesi", TDV İslam Ansiklopedisi, c.38, İstanbul, 2010, s.516-517.



hâle dönüştürülmüştür. Ayrıca sonradan yapılan ahşap mihrap kaldırılarak orijinal mihrap ortaya çıkarılmıştır. Caminin kuzey tarafındaki küçük camekânlı bölümde bulunan türbedar Derviş Ahmet (Günhan) ve Ahmet Dede'ye ait mezar taşları da kaldırılmış fakat bir süre sonra türbedarın ailesinin itirazı sonucunda mezar taşları aynı yere yeniden dikilmiştir.

Teke (Antalya) Mevlevihanesi:

Yivli Minare Camii'nin yakınında yer alan mevlevihaneden

günümüze semahane, Zincirli Mehmet Bey Türbesi, Nigar Hatun Türbesi ve hamam sağlam olarak ulaşmıştır. "Türkiye Mevlevihaneleri Fotoğraf Albümü"nü hazırladığımız dönemde Antalya Mevlevihane Müzesi henüz açılmamıştı. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Antalya Valiliği iş birliğiyle 2016-2018 yılları arasında restore edilen mevlevihane, Mevlevi kültürünün yaşatıldığı bir kültür sanat merkezi olarak düzenlendi. Yan taraftaki hamamın restorasyonu ise Haziran 2024 tarihi itibarıyla hâlen devam etmektedir.

Tire Mevlevihanesi (İzmir):

Tire Mevlevihanesi'nden günümüze sadece Yeşil İmaret Camii ulaşmıştır. Aydınoglu Caddesi Yeşilimaret Sokağı'nda bulunan Yeşil İmaret Camii vakfiyesine göre 1441 yılında II. Murad'ın emirlerinden Tire sancak beyi Halil Yahşi Bey tarafından yaptırılmıştır. 1916 yılındaki büyük Tire yangınından mevlvihane de etkilenmiş olup geriye sadece günümüzde cami olarak kullanılan semahane kalmıştır. Evliya Çelebi'nin "Seyahatname"sinde mevlvihane kökenli, kalabalık cemaatli bir cami olarak geçen, ayrıca bir aşevi imareti fonksiyonu gördüğünden de bahsedilen Tire Yeşil İmaret'i'nin zamanında kompleks bir yapıya ait bulunduğu anlaşılmaktadır. Esasen yapının hem ismi hem plan özellikleri orijinal hâlinde bir zaviye olduğunun açık kanıtıdır. Yapının tarihçesini aydınlatan belge Yahşi Bey'in 1441 tarihli vakfiyesidir; burada onun inşa ettirdiği zaviye için vakfettiği çeşitli yapılarla arazi ve bahçe gibi taşınmazların kaydına da rastlanmaktadır. Yeşil İmaret Zaviyesi 1935-1971 yılları arasında müze olarak kullanılmıştır.⁽³³⁾ 1916 yılında yanan Tire Mevlevihanesi bir süre sonra Tire'nin önde gelenleri ve halkın desteğiyle onarılmış ve 1925 yılında Tekke ve Zaviyelerin Kapatılmasına Dair Kanun yürürlüğe girene kadar işlevini sürdürmüştür. Zaviyenin son şeyhi Mehmet Hayrullah Efendi'ye ait, üzerinde "Tire Mevlevihanesi Şeyhi Hayrullah Baba" ifadesi yer alan mühür, bugün Galata Mevlevihane-

si'nde bulunmaktadır. 5 Mayıs 1928 tarihinde vefat eden Şeyh Mehmet Hayrullah Efendi, Tire'deki Leblebiciler Tepesi'nde bulunan zeytinliğine defnedilmiştir.⁽³⁴⁾

Tokat Mevlevihanesi:

Tokat Mevlevihanesi, Soğukpınar Mahallesi Bey Sokağı üzerinde bulunmaktadır. Mevlvihane hakkındaki ilk bilgileri Ahmet Eflaki "Menakıbu'l Arifin" adlı eserinde vermiştir. Eflaki burada günümüze ulaşmayan ilk hanıkah yapısının, Selçuklu veziri Muineddin Pervane'nin daveti ve Mevlâna'nın müsaadesiyle Tokat'a giden şeyh Fahreddin-i Irakî tarafından yaptırıldığını ve şehirde bu dönemde Mevlâna'yı sevenlerden bir topluluk oluşturulduğunu belirtmektedir. "Menakıbu'l Arifin"de yer alan bilgiler Mevleviliğin Tokat'ta bu dönemde bir hayli tanındığını ve ilgi gördüğünü teyit etmekle birlikte, burada müstakil bir tekke veya zaviyenin bulunduğu dair açık bir ifadeye rastlanmaz. Bu nedenle yapının bu ilk dönem tarihi ve mimarisi hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. 1455 yılına ait tapu tahrir defterlerinde, Tokat'ta bulunan 34 hanıgah yapısından birinin Hankah-ı Mevlevi adıyla kaydedildiği ve bu yapının 32 hanelik Mevlevihane Mahallesi'nde bulunduğu not edilmiştir. Tokat 1792 yılında büyük bir yangın daha geçirmiştir. Bu yangında da zarar gördüğü düşünülen mevlvihane binası yenilen-

(33) Selda Kalfazade, "Yeşil İmaret Camii", TDV İslam Ansiklopedisi, c.43, İstanbul, 2013. s.496-498.

(34) Şükran Sercan Özkan, "Tire Mevlevihanesi'nin Son Şeyhi: Mehmet Hayrullah Efendi", Tire'den Yansımalar, Tire Belediyesi Yayınları, sayı:6, Ocak-Şubat-Mart 2018, s.40-43.

miş, mevcut yapı mimari ve dekorasyon unsurları açısından 19. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilmiştir. Tekkelerin kapatıldığı dönemde mevlevihanede; semahane, derviş hücreleri, şeyh ve meydan odalarını içeren bir ana bina, matbah, türbe, hamam, selamlık, şeyhe ait Mevlevi konağı (harem), geniş harem bahçesi ve hamuşan bulunuyordu. Uzun süre boş kalan mevlevihane 1934 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından tescil edilmiş, 1939 yılında onarılarak 10 yıl boyunca Jandarma Alay Komutanlığı tarafından Kadınlar Hapishanesi olarak kullanılmıştır. Mevlevihane 1949 yılındaki selden zarar görünce boşaltılmış, 1951-54 yılları arasında tekrar onarım görmüştür. 1954 yılından itibaren İmam

Hatip Lisesi erkek yurdu olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1987 yılına kadar yatılı erkek Kur'an kursu olarak kullanılan yapı daha sonra yatısız kız Kur'an kursuna tahsis edilmiştir. Bu yıllarda matbah ve türbe yıkılıp yerine yeni binalarla, bahçe arsası üzerine Jandarma Alay Komutanlığı'na ait büyük bir bina inşa edilmiştir. 1990'lı yıllarda matbah ve türbe yerine inşa edilen binalar da yıkılmış, Jandarma Alay Komutanlığı binası bir süre Tokat Milli Eğitim Müdürlüğü Sağlık Ocağı olarak kullanılmıştır.⁽³⁵⁾ 1997 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından başlatılan restorasyon çeşitli aksaklıklardan dolayı ancak 2005

(35) Sevay Okay Atılğan, "Dünden Bugüne Tokat Mevlevihanesi", Dini Araştırmalar, Cilt:13, Sayı:36, Ocak-Haziran 2010, s.47-68.



Üsküdar Mevlevihanesi (İstanbul)

yılında tamamlanabilmiştir. Yapı 2006 yılından beri Tokat Mevlevihane Vakıf Müzesi olarak hizmet vermektedir. Müzenin alt katında Vakıflar Genel Müdürlüğüne ait camilerden getirilen halı, kilim, şamdan, kitap, Kur'an-ı Kerim, seramik gibi tarihî eserler, üst katında ise Mevlevilikle ilgili eşyalar sergilenmektedir. Müze binasının arka kısmında şeyh konağı ve hamuşan bulunmaktadır.

Urfa Mevlevihanesi:

Kurtuluş Mahallesi'nde bulunan Urfa Mevlevihanesi'nden günümüze sadece semahane ulaşmıştır. Mevlevihanenin ne zaman inşa edildiği kesin olarak bilinmemektedir. 1650 yılında Urfa'yı ziyaret eden Evliya Çelebi'nin mevlevihaneden bahsetmemesi muhtemelen bu tarihte mevcut olmadığını göstermektedir. Mevlevihaneye dair en eski arşiv kaydı 1758 yılına aittir. Bu kayıttan Abdülkerim Efendi adlı birisinin 1706 yılında mevlevihane vakfına ilk mütevelli olarak tayin edildiği anlaşılmaktadır. 1912 yılında postnişin olan Seyyid Ahmed Dede, Konya çelebisine gönderdiği 11 Ocak 1912 tarihli mektupta mevlevihanenin vakfiyesinin bulunmadığını ve kuruluş tarihinin bilinmediğini, ilk banisinin Hacı İbrahim Ağa, ikinci banisinin Urfa Valisi Darendeli Hüseyin Paşa olduğunun rivayet edildiğini bildirmektedir. 1722 yılında Urfa valiliğine tayin edilen Darendeli Hüseyin Paşa 1728 yılında Hüseyin Paşa Camii'ni yaptırmıştır. Bu camiyle aynı yıllarda inşa ve tamir edilen Hizanoğlu Camii ve mevlevihane benzer mimari özelliklere sahiptir. Üç yapının da benzer işçiliğinden hare-

ketle mevlevihanenin de 1728 yılında inşa edildiği söylenebilir. Ancak Hüseyin Paşa ve Hizanoğlu camilerinden farklı olarak mevlevihanenin semahanesi yalnız semahane olarak tasavvur edildiğinden son cemaat yeri, minaresi ve minberi bulunmamaktadır. Mevlâna Müzesi Arşivi'nde mevcut 19 Aralık 1911 tarihli tamir keşfine ekli krokide mevlevihanenin yaklaşık 1300 m²'lik bir arsa üzerine oturduğu ve çift havuzlu dikdörtgen planlı bir bahçe etrafında düzenlendiği görülmektedir. Bahçenin güneyinde semahane ile onun batısına bitişik üstte iki oda ve bir salonu olan "L" planlı bir harem dairesi; bahçenin Hamam Caddesi'ne bakan kuzeyinde altta vakıf dükkânları, üstte bir salon, dört hücre ve bir şeyh odası olan selamlık dairesi; bahçenin doğusunda vakıf dükkânlarına bitişik cümle kapısından girilen hamuşan; bahçenin batısı duvarla kapalı olup kuzeydoğu ve güneybatı köşelerinden merdivenlerle çıkılan, "gezenek" adı verilen bir üst gezi alanı yer alıyordu. Semahane harem dairesi ve hücreleriyle yıkılmaya yüz tutmuş, külliye'nin krokisi ve tamir edilecek mekânlar ve masrafları tek tek çıkarılarak tamiri için 78.914 kuruş gerektiği tesbit edilmiştir. Bu tarihte harap durumda bulunan mevlevihanenin tamiri için çok uğraşıldığı hâlde tamirat gerçekleştirilememiştir. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla kaderine terk edilen mevlevihanenin semahane dışında kalan bölümleri yıkılarak yerlerine baraka tipi dükkânlar inşa edilmiş, bahçesi sebze-meyve haline dönüştürülmüştür. Çarşı içerisinde yer alan semahane 40 yılı aşkın bir süre sebze hali esnafı ve beledi-

ye tarafından depo olarak kullanıldıktan sonra 1973 yılında M. Yılmaz Önge'nin yaptığı projeyle taş mihrap, minber ve kadın mahfili eklenerek Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından camiye dönüştürülmüş ve Mevlevihane Camii adıyla hizmete açılmıştır. 2003-2006 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce geniş bir çevre düzenlemesi ve restorasyon yapıldığı sırada binanın cephelerine bitişik dükkânlar ve sebze hali kaldırılıp etrafı temizlenmiş, sadece batıdaki eski taş Kasaplar Çarşısı, Mevlevihane Çarşısı adıyla kalmıştır.⁽³⁶⁾ Urfa Mevlevihanesi'nin semahanesi hâlen cami olarak kullanılmaktadır.

Üsküdar Mevlevihanesi (İstanbul):

Üsküdar Mevlevihanesi, Yeğen Ali Paşa'nın oğlu, Galata Mevlevihanesi postnişini Halil Numan Dede tarafından, buradaki evini içerisine katarak ve buna bir de semahane ekleyerek 1792 yılında kurulmuştur. Bina ilk yapıldığı dönemden bugüne kadar pek çok onarım ve yenileme geçirmiştir. İstanbul'un Anadolu yakasındaki ilk ve tek mevlevihane olan bina, Anadolu'dan gelen dervişlerin konaklaması amacıyla yapılmış küçük çaplı bir dergâhtır. Sultan II. Mahmud yapıyı yeni baştan inşa ettirmiştir. Sultan Abdülmecid döneminde de mevlevihane onarılmıştır. Yapının günümüzdeki şekline kavuşmasını sağlayan onarım ise Kaptan-ı Derya Hacı Ahmed Vesim Paşa tarafından 1872 yılında gerçekleştirilmiş ve

bugünkü şekli olan semahane-türbe, matbah, dedegan ve harem dairelerinden oluşan hâlini almıştır. 19. yüzyıldaki onarımlar sonrası yapı bakımsızlıktan harap düşmüştür. Bunun üzerine son postnişin Şeyh Ahmed Remzi Dede Efendi tarafından onartılmıştır. Bu onarım tekkenin son onarımı olmuştur. Üsküdar Mevlevihanesi 1925 yılında kapatıldıktan sonra bir süre cami olarak kullanılmış daha sonra ise atıl durumda kaldığından harap olmuştur. Selamlık-matbah binası bir süre vakıf memba sularının dağıtım merkezi olarak kullanılmıştır. 1975-1980 yıllarında aslına uygun olarak hayırseverler tarafından onarılmış ve semahane-türbe binası ziyarete açılmıştır. Bahçede yer alan şadırvan da bu onarımda inşa edilmiştir. 2000'li yılların başında yapının restorasyonuna karar verilmiş ve 2007 yılında tamamlanan restorasyon sonrası yapı Klasik Türk Sanatları Vakfı'na tesis edilmiştir.⁽³⁷⁾ 2005 yılında "Türkiye Mevlevihaneleri Fotoğraf Albümü"nü hazırladığımız dönemde mevlevihane, tekke ve zaviyeler kanununa muhalefet etmek gerekçesiyle nakheme kararıyla mühürlenmişti. 2018-2019 yılları arasında restore edilen bina yeniden Klasik Türk Sanatları Vakfı'na tahsis edilmiştir. Hâlen Klasik Türk Sanatları Vakfı tarafından kullanılan Üsküdar Mevlevihanesi, klasik Türk sanatlarını nitelikli üretime yönlendirip geliştirmek, yaygınlaştırmak, desteklemek, tanıtmak ve kamuoyunda geleneksel sanatlara olan ilgiyi artırarak gelecek nesillere en doğru

(36) Barihüda Tanrıkorur, "Urfa Mevlevihanesi", TDV İslam Ansiklopedisi, c.42, İstanbul, 2012, s.175-177.

(37) Gökben Pala Azsöz, "Üsküdar Mevlevihanesi", Türkiye Turizm Ansiklopedisi, <https://turkiyeturizmansiklopedisi.com/uskudar-mevlevihanesi>, (Erişim 11 Nisan 2025).

şekilde aktarmak amacıyla yapılan faaliyetlere ev sahipliği yapmaktadır.

Yenikapı Mevlevihanesi (İstanbul):

Zeytinburnu ilçesinde bulunan Yenikapı Mevlevihanesi İstanbul'un en büyük mevlevihanesi olup Mevlevi asitanelerinin en önemli örneklerinden biridir. Mevlevihane, Yeniçeri Kâtibi Malkoç Mehmed Efendi tarafından vakfedilerek kurulmuştur. Yapının açılış tarihi kimi kaynaklarda 9 Şubat 1598 olarak, kimilerinde ise 8 Şubat 1597 olarak verilmektedir. İstanbul surlarının yapıya bakan kapısı, bu mevlevihaneden dolayı "Mevlânakapı" adını almıştır. İnşa edilen ilk yapılar mescit, semahane, matbah, somathane ve 24 adet derviş hücresidir. Daha sonra Malkoç Mehmed tarafından postnişinlerin kalması için bir köşk yaptırılmıştır. İlk mevlevihanenin hiçbir yapısı günümüze gelmemiştir. Sultan II. Mahmud zamanında esaslı bir tadilatın geçen yapılar, geçirdiği bir yangından sonra büyük hasar görmüş ve Sultan Reşat döneminde yeniden inşa edilmiştir. Evliya Çelebi "Seyahatname"sinde yapının 70 adet derviş hücresi, semahanesi, imarethanesi bulunduğunu yazmıştır. Günümüze dek ulaşan tamamı kâgır olan asıl yapı 1910 yılında Mimar Kemalettin Bey tarafından yapılmıştır. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasına kadar hizmet verdiği 327 yıl boyunca mevlevihanede 20 postnişin görev yapmıştır. Mevlevihanenin ilk postnişini Kemal Ahmet Dede'dir. İkinci postnişin ise Doğanî Ahmet Dede'dir. Abdülhamid

devrinde Midhat Paşa'nın sürülmesinin ardından Sultan ile Osman Selâhaddin Dede'nin arası açılmış, maaşına ve saraydaki Mesnevi derslerine son verilmiştir. Mevlevihane, Abdülbâki Baykara Dede devrinde iki kere Harbiye Nezaretî'nin emrine verilerek Balkan ve Çanakkale savaşlarında hastane olarak kullanılmıştır. Bu mevlevihaneden Buhurîzade Mustafa İtrî ve Hammamîzade İsmail Dede Efendi gibi ünlü sanatkârlar yetişmiştir. Mevlevihane, Cumhuriyet Dönemi'nde bir süre öğrenci yurdu olarak kullanılmıştır. 9 Eylül 1961 tarihinde çıkan yangın sonucunda yalnızca dedegân hücreleri ve matbah ayakta kalmıştır. Bu tarihten sonra Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından bağış eşya deposu olarak kullanılmıştır. Mevlevihane en son 7 Mayıs 1997 tarihinde çıkan yangın sonucunda kullanılamaz hâle gelmiştir.⁽³⁸⁾ Yenikapı Mevlevihanesi 1991 yılında onaylanan rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri esas alınarak 2005-2010 yılları arasında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilmiştir. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi'ne tahsis edilen mevlevihane günümüzde rektörlük binası olarak hizmet vermektedir. Üniversitenin Yenikapı Yerleşkesi olarak adlandırılan külliyyede ayrıca Genel Sekreterlik, Hukuk Müşavirliği, İdari ve Teknik İşler, Kurumsal İletişim ve Tanıtım, Kütüphane ve Dökümantasyon, Mali İşler ve Personel Daire Başkanlıklarının yanı sıra Strateji Geliştirme ve Kalite Yönetim ile Yazı İşleri Müdürlükleri bulunmaktadır.

(38) Baha Tanman, "Yenikapı Mevlevihanesi", TDV İslam Ansiklopedisi, c.43, İstanbul, 2013, s.463-468.